

Facket vs FLO

Av Tone Alin, Lisa Dalenius, Kajsa Fagerström och Åsa Tingström Röda Korsets folkhögskola 2007.

Frågeställning: Kan facklig organisering och FLO komplettera, ersätta eller motsätta varandra?

Introduktion

Under drygt 3 veckors fältarbete har vi, en grupp på fyra personer på Röda Korsets Folkhögskola, studerat FLO och facket i Sydafrika. Detta har gjorts genom besök av producenter, organisationer och fackföreningar. För att få en bra, men långt ifrån vetenskaplig jämförelse, valde vi att besöka två FLO-certifierade producenter med hög respektive låg facklig anslutning. Utöver det även en konventionell farm utan varken FLO-certifiering eller facklig anslutning, en producent i IFAT systemet (utan facklig anslutning) och en förädlare av FLO certifierade produkter (hög facklig anslutning). Vi försökte också besöka så många relaterade organisationer som möjligt.

Producenterna vi besökte var

Erfdeel, en farm som odlar citrusfrukter, vindruvor, bordsdruvor, grönsaker och Rooibos och som är FLO-certifierade med 100 procentig anslutning till facket.

Sunoranges, en FLO-certifierad apelsinfarm utan facklig anslutning.

Shelford, en konventionell ananasfarm utan facklig anslutning.

Ukuva, en fabrik som tillverkar kryddsåser och är en del av rättvis handel-systemet

Summerpride, en FLO-certifierad ananasfabrik med hög anslutningsgrad till facket

Organisationerna vi besökte var

FAWU (Food and Allied Workers Union)

WIETA (Wine Industry Ethical Trade Association)

COSATU (Congress of South African Trade Unions)

Afrikagrupperna.

Bakgrund

Då man undersöker samma slags organisationsform i vitt olika kulturella kontext är det

viktigt att undersöka det specifika kulturella kontexten som formar organiseringen. I en jämförande analys av både Sydafrika och Sverige och facklig organisering och Rättvisemärkningens nationella uttryck blir den kulturella kontexten ännu viktigare.

Sydafrikas fackliga historia

Fackföreningsrörelsen är en av de få demokratiska krafterna som finns i Afrika. Det går inte att komma ifrån att den västerländska demokratin som den fackliga rörelsen lutar sig på är ett europeiskt system med liten kulturell förankring. De första föreningarna bildades under kolonialtiden, av och för européer och först efter andra världskriget började man att ta in afrikanska medlemmar. Med tiden blev fackföreningar en strikt afrikansk angelägenhet där de hade politiska mål som drev fram befrielsekampen. När det gäller Sydafrika är detta väldigt synligt i och med Cosatus framträdande roll i apartheids fall. Flera av den nya regeringens ministrar kom från fackföreningar. När fackföreningarnas ledare försvann in i politiken blev det ett tomrum i kommunikation mellan gräsrotterna och toppen. Man kan förstå den misstänksamhet som råder mot facklig organisering i Sydafrika.

Det är dock inte rätt att säga att facklig organisering är en uteslutande västerländsk företeelse. Traditionellt sätt samlades man under Baobabträdet för att diskutera och lösa problem, och familjestrukturen var en slags organisering. Dock råder ofta organisering med hänsyn till etnisk tillhörighet. (I Sverige kanske klassvis?)

Även om Sydafrika på många sätt har en stark facklig tradition så har facket ofta problem rent praktiskt, inte minst när det gäller FAWU som vi har träffat. Det är långa avstånd mellan arbetsplatserna som oftast är placerade utanför de stora städerna. FAWU organiserar också så många olika yrken, allt från skogs-, lant- och restaurang arbetare till fiskare och fabriksanställda. Detta leder till svårigheter för FAWUs lokalanställda, de kan inte specialisera sig på en speciell yrkeskategoris rättigheter. De flesta arbetare som vi mött har varit lantarbetare och bosatta på farmen i hus och på mark som varit ägd av farmaren, det har lett till oberoende och rädsla för att reta sin arbetsgivare. Därför har FAWU haft problem med att behålla sina värvade medlemmar. Även om arbetarna vill engagera sig i facket är det svårt för dem att stå emot då de är ensamma kvar och arbetsgivaren börjar ställa frågor. De har också mycket att förlora då det inte bara kan vara jobbet som försvinner utan även deras bostad, vänner och sociala sammanhang. FAWU kämpar med det dåliga rykte som facket har hos arbetsgivare och farmare. Nästan alla med högre positioner och som är ägare av stora markarealer är vita som känner sig hotade av fackets krav. COSATU, landsorganisationen som FAWU ingår i, var ju också en av tre drivande krafter i de svartas befrielsekamp.

Sveriges organisationsliv

Den svenska folkrörelsen har starka rötter som sträcker sig tillbaka till slutet av 1800-talet. Att organisera sig utanför familjens band för en gemensam sak är djupt rotat i svensk kultur. De klassiska exemplen är frikyrkorörelsen, arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen. Detta innebär att många små och lokala föreningar är medlemmar i större föreningar på läns- eller distriktsnivå som i sin tur är medlemmar i någon form av riksorganisation. De bygger på en representativ demokratisk grundidé där varje medlem eller medlemsförening har en röst. Dessa traditionella folkrörelser går att förstå som en röst för grupper av människor och deras värderingar eller intressen. Ur den starka arbetarrörelsen växte många av våra fackföreningar fram. Folkrörelsernas uppgift är att samla och ge röst åt olika medborgargrupperns värderingar, intressen och behov gentemot staten. Det är dess styrka.

I Sverige råder det ingen direkt motsättning mellan facklig organisering och det nationella FLO initiativet Rättvisemärkt. Flera fackföreningar är engagerade i Världsbutiker, Föreningen för Rättvisemärkt och LO äger tillsammans med Svenska Kyrkan bolaget Rättvisemärkt. Det råder dock en del missnöje i fackliga kretsar att FLO i sina kriterier endast möjliggör och uppmuntrar facklig organisering men kräver inte att det skall finnas ett fack på platsen.

Rättvis Handel/FLO

Rättvis handel-konceptet går till stor del ut på hjälp till självhjälp. Behov och möjligheter varierar för olika producenter i olika länder och produktgrupper, men en grundtanke är att hjälpa personerna i fråga genom att erbjuda en marknad på schysta villkor. FLO har organiserat en del av rörelsen genom sina kriterier och kontrollsystem som ramar in vad en rättvis handlad vara garanterar konsumenten. För de småskaliga och utsatta producenterna som det ursprungligen handlade om är ofta det största behovet att få skäligt betalt för sina varor. Detta kan man till stor del garantera genom FLO-systemet, att alltid betala minst världsmarknadspriset och liknande. I och med utvecklandet av FLO, och genom att organisationen till större utsträckning certifierar större producenter med anställd arbetskraft, finns det ett helt nytt område att ta ställning till. För de anställda på ett större företag, plantage eller liknande, är ofta organisationsrätten ett viktigt behov, inte bara det som denna rätt stereotypiskt kan åstadkomma. FLO-kriterierna för anställd arbetskraft främjar denna rätt, den tar hänsyn till problematiken och svårigheten arbetarna kan ha att organisera sig. Kriterierna uppmuntrar till organisering, men kan omöjligt helt garantera rätten till organisering och här kan påpekas att FLO inte heller gör det.

Diskussion

En sak som blir uppenbar då man jämför FLO och facklig organisering är att facklig organisering är mer kulturellt förankrat än vad FLO är. Alla initiativ till certifiering hos de producenter vi besökte kom från de vita ägarna. De fackliga representanter vi träffade var mycket välförankrade i den sydafrikanska kulturen, och har därför lättare att få större förtroende bland arbetarna. De som tar steget till en anslutning till FLO identifieras sig antagligen mycket med dem som sätter upp kriterierna som ligger närmare en mer "västerländsk kultur". Man kan se det som att FLO kraven kommer uppifrån, och att facket kommer nedifrån. Resultatet är bättre arbetsmiljö för arbetarna i båda fallen, men FLO handlar lika mycket om marknadstillträde som bättre arbetsmiljö. Facklig anslutning banar ofta väg till en certifiering som vi kunde se i fallet med Erfdeel. Men vi kunde också se motsatsen hos Sunoranges där facklig organisering lyst med sin frånvaro.

Att det finns fler initiativ inom samma rörelse är på många sätt positivt, det behövs många olika lösningar för att göra så stor del av handeln mer etisk och rättvis. Det hot man kan föreställa sig med olika aktörer är att det blir en onödig konkurrens eller att något ses som det uteslutande bästa alternativet. Om FLO eller FLOs målgrupp får för sig att FLO kan ersätta facket har vi ett problem. FLO har marknadskompetensen som inte facket nödvändigtvis har, men att bli erbjuden sina rättigheter genom minimilön och skäliga arbetsförhållande är inte likvärdigt med att gå samman och kräva sina rättigheter. Kolonialmentalitetens "vi vet bäst" finns kvar på allt för många sätt i Sydafrika, och i Afrika i stort. Lite finns det även kvar i kolonialmakternas sätt att berätta för ursprungsbefolkningen om deras rättigheter och behov, istället för att ge möjlighet att själva uttrycka dem. En systematisk organisation som FLO kan lätt bli en mall som ska passa alla, även om den utvecklade kriterier för både länder och produktgrupper. FLO är från början en relativt byråkratisk organisation vilket leder till att många av de mest behövande begränsas att ta del av systemet. Att individuellt anpassa systemet för fler undergrupper skulle resultera i ännu mer pappersarbete och är kanske inte den bästa lösningen. Ett samarbete mellan FLO och fackföreningar på plats eller att FLO, där fackföreningar inte existerar, arbetar efter mer fackliga principer skulle kunna göra att producenterna och de anställda får sina individuella behov tillgodosedda och en mer effektiv utveckling av en demokratisk miljö.

Vi får i denna diskussion dock inte glömma de delar av FLO som kan vara avgörande för att utveckla en mer rättvis och etisk handel och som kompletterar när grunden till en bättre producerad vara är lagd. Att konsumenterna genom sina vardagliga inköp *kan* välja en vara som är kontrollerad enligt vissa kriterier och tillsträvar efter att garantera dessa, och därmed är en röst för en mer rättvis handel, är ett tillfredställande mål i sig. Att

erbjuda den marknad som behövs för att underlätta distributionen av dessa varor är i vissa fall avgörande för producenten och kan leda till stora förändringar i människors liv.

En annan funktion som FLO har är att erbjuda konsumenter ett alternativ i deras konsumtion är något väldigt viktigt trots de problem och skavanker som systemet bär med sig. Vår undersökning ledde till frågor om storskaligt och småskaligt, om FLO verkligen ska certifiera storskaliga producenter överhuvudtaget. Här finns det olika sätt att se på saken. Antingen kan man se det som att FLO bara borde certifiera småskaliga bönder och kooperativ eftersom de är väldigt utsatta på världsmarknaden, men man kan också se det från aspekten att all handel borde vara rättvis och att småbönder när det gäller många varugrupper inte kan förse markanden med tillräckligt mycket varor. Dessutom finns produktgrupper som enbart tillverkas i storskalig produktion. Vi vill att all handel ska vara rättvis handel, men vi ställer oss tveksamma till om alla producenter borde märkas med samma logga.

Sydafrika har en väldigt speciell historia och problemen som uppkommer på grund av denna är svåra att likställa med andra länders. Det finns redan specifika kriterier för just Sydafrika och vi tror att dessa skulle kunna utvecklas och anpassas till landet (detta gäller även andra länder), till exempel med starkare krav på facklig organisering. Både facket och FLO har mycket begränsade resurser och vi tror att ett samarbete skulle kunna effektivisera arbetet för bättre arbetsförhållanden.

Slutsats

Generaliserande sett har FLO i Sydafrika blivit en möjlighet för dem som redan har bra arbetsförhållanden och utländska ägare eller ägare från den lokala eliten.

Fackets uppgift är att företräda de som har usla arbetsförhållanden. Det råder egentligen ingen motsättning mellan dem, och när vi påtalade samarbete verkade båda parter positiva till det. Sydafrikas arbetslagstiftning är långt utvecklad och vi uppfattade det som att många producenter levde upp till FLO kriterierna bara genom att följa lagen. Men i ett land där det finns stora arbetsrättsliga brister trots en imponerande arbetslagstiftning behövs alla former av organisering. Vi önskar att fler levde upp till den standard som en FLO-anslutning innebär och i det arbetet tror vi att det fackets medverkande är oundgängligt.

Trots de problem och brister vi ser i FLO-systemet tror vi ändå på tanken om ett alternativ till den konventionella världshandeln och strävandet efter en mer rättvis världshandel där vi ser FLO som ett av många viktiga verktyg.

Både facket och FLO har som mål att förbättra villkoren för arbetarna, men det är facket som gör det otroligt viktiga gräsrotsarbetet, att öka medvetenheten bland arbetare om deras rättigheter och ge dem möjlighet att gå samman och ställa krav.

Förkortningar och länkar

FLO- Fairtrade Labelling Organizations International

<http://www.fairtrade.net/>

FLO kriterier för anställd arbetskraft:

[http://www.fairtrade.net/fileadmin/user_upload/content/Generic Fairtrade Standard HL March 2007 EN.pdf](http://www.fairtrade.net/fileadmin/user_upload/content/Generic_Fairtrade_Standard_HL_March_2007_EN.pdf)

<http://www.rattvisemarkt.se/>

IFAT- The International Fair Trade Association

<http://www.ifat.org/>

LO- Landsorganisationen I Sverige

<http://www.lo.se>

Cosatu-The Congress of South African Trade Unions

<http://www.cosatu.org.za/homes.htm>

FAWU- Food and Allied Workers Union

<http://www.fawu.org.za/>

Wieta- Wine and Agricultural Ethical Trade Association

<http://www.wieta.org.za/>